

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.722:336.743.22

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-1>**Деркач Т.В.**доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту
Міжнародного гуманітарного університету**Derkach Tatyana**

International Humanitarian University

**ІНДИКАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЗОЛОВОВАЛЮТНИХ РЕСУРСІВ КРАЇН СВІТУ****INDICATIVE PROPERTIES OF GOLD AND FOREIGN RESOURCES
TRANSFORMATION OF COUNTRIES IN THE WORLD**

У статті наведено результати дослідження динаміки золотого запасу України та міжнародні зіставлення. Визначено роль та функції золота в економіці країни. Проаналізовано динаміку золотого запасу незалежної України. Проведено ранжування золотого резерву України в абсолютному вимірі в поточному році серед інших країн світу та за питомою вагою золотого запасу в загальних золотовалютних резервах. Побудова рейтингу країн світу за показниками абсолютної величини золотого запасу та його питомої ваги у золотовалютних резервах (ЗВР) дала змогу визначити місце України у цих списках. Проведено розрахунок середньорічних темпів зростання золотих резервів за період 2000–2019 рр. із використанням середньгеометричних значень. Виконано порівняння позицій України з європейськими країнами і з деякими пострадянськими державами, а саме з Казахстаном, Білоруссю та Азербайджаном, що дає змогу оцінити результат, який ми маємо сьогодні, й установити ті орієнтири нашого розвитку, до яких ми повинні прагнути. Адже по факту Україна – найбільша за розміром та найбагатша за природними ресурсами країна Європи – має досить низькі показники ефективності управління ресурсами та взагалі свого розвитку.

Ключові слова: золото, золотий запас, золотовалютний резерв (ЗВР), ланцюгові темпи зростання, базові темпи зростання, рейтинг країн світу за запасами золота, монетизація золота.

В статті приведені результати дослідження динаміки золотого запасу України і приведені міжнародні сопоставлення. Определена роль и функции золота в экономике страны. Проанализирована динамика золотого запаса независимой Украины. Проведено ранжирование золотого резерва Украины в абсолютном измерении в текущем году среди других стран мира и по удельному весу золотого запаса в общих золотовалютных резервах. Построение рейтинга стран мира по показателям абсолютной величины золотого запаса и его удельного веса в золотовалютных резервах (ЗВР) позволило определить место Украины в этих списках. Проведен расчет среднегодовых темпов роста золотых резервов за период 2000–2019 гг. с использованием среднегеометрических значений. Выполнено сравнение позиций Украины с европейскими странами и с некоторыми постсоветскими государствами, а именно с Казахстаном, Беларусью и Азербайджаном, что позволяет оценить результат, который мы имеем сегодня, и установить те ориентиры нашего развития, к которым мы должны стремиться. Ведь по факту Украина – самая большая по размеру и самая богатая по природным ресурсам страна Европы – имеет достаточно низкие показатели эффективности управления ресурсами и вообще своего развития.

Ключевые слова: золото, золотой запас, золотовалютный резерв (ЗВР), цепные темпы роста, базовые темпы роста, рейтинг стран мира по запасам золота, монетизация золота.

The research relevance is determined by the fact that no currency of the world can be compared with the stability of gold, the attachment of which can strengthen the "competitiveness" of the national currency, which in turn is important for stabilizing the economy and ensuring its sustainable development. It is precisely gold as a state reserve that will help to save the country itself and citizens in it from serious disasters in the event of a crisis. Therefore, the gold reserves of many countries keep on replenishing.

Ukraine should also pay close attention to the gold reserve formation and compare its dynamics with the reserves of the developed countries of the world. This article presents the results of the research of Ukraine's gold reserves dynamics and international comparisons. The gold role and functions in the country's economy are determined. The gold reserve dynamics of independent Ukraine is analyzed. The ranking of Ukraine's gold reserves in the absolute dimension of this year among other countries of the world and the share of gold reserves in total gold and foreign exchange reserves was conducted. The ranking development of the world countries according to the gold reserves absolute value indicators and its specific weight in gold and foreign currency reserves (GFR) made it possible to determine the place of Ukraine in these lists. The chain rates changes in the value of Ukraine's gold reserves with TOP-10 countries with the largest gold reserves are studied. The average annual gold reserves growth rate for the period of 2000 – 2019 was calculated using the mean geometric values. The comparison of Ukraine's position with European countries and with some post-Soviet states, namely Kazakhstan, Belarus and Azerbaijan, has been carried out, which enables us to evaluate the result we have today, and set the development benchmarks, which we must strive to. The comparison of base and chain gold reserves growth rates of a number of countries, namely, Russia, Italy, the USA has been made. In fact, Ukraine is the largest and the richest in natural resources country of Europe that has rather low indicators of the resource management efficiency and its development in general. Implementation of the presented proposals in the framework of the research topic, taking into account national interests, will allow achieving economic stability and real independence of Ukraine.

Key words: gold, gold reserve, gold and foreign exchange reserves (GFER), chain growth rates, base growth rates., World ranking of gold reserves, gold monetization.

Постановка проблеми. Серед дорогоцінних металів (до них належать золото, срібло, платина та її сплави) золото займає особливе місце. Разом зі сріблом воно використовувалося як «тверда» універсальна валюта задовго до появи паперових грошей. Універсальність монетарного золота полягала в тому, що цінність забезпечувалася його складом і вагою, а не державною приналежністю монети. У господарстві країни цей сонячний метал використовується в промисловості, ювелірній справі, стоматології, фармакології і т. д. В економіці важливим напрямом роботи з дорогоцінними металами є їх обіг як фінансового активу в кредитно-грошовій сфері.

В умовах світової економічної нестабільності (й особливо для високо-ризикованої і непередбачуваної економіки України) інвестування у дорогоцінні метали – надійний спосіб страхування від інфляції.

Сьогодні золотий запас використовується як резервний фонд для купівлі іноземної валюти в разі крайньої необхідності та як заставне майно, яке може бути передано іншій державі під час отримання кредиту, або купівлі товарів в разі гострої потреби. Незважаючи на те що більше 40 років тому розвинуті країни світу відмовилися від монетизації золота, фактично роль золотого запасу залишилася колишньою: золото як державний резерв у разі кризи допоможе врятувати саму країну і громадян у ній від серйозних лих. Саме тому золоті запаси багатьох країн продовжують поповнюватися. Україна також повинна приділяти пильну увагу формуванню золотого запасу та співставляти його динаміку і розміри з резервами розвинутих країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню ролі та функцій золота у сучасній економіці присвячено праці О.В. Боришкевича [1], О.В. Михайловського [10]. Питанням формування, розміщення та використання золотовалютних резервів присвячували свої публікації Є.Ю. Власенко [2], В.В. Гоблик [3], М.Ю. Демченко [4], В.Ю. Катасонов [6], Р. Козловський [7], А.І. Кучеров [8], О.Б. Лупін [9], О. Ніколенко [11] та інші вітчизняні й зарубіжні вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Жодна валюта світу не може зрівнятися зі стабільністю золота, прив'язка до якого здатна зміцнити конкурентоспроможність національної валюти, що, своєю чергою, має велике значення для стабілізації економіки та забезпечення її сталого розвитку. Тому актуальність продовження досліджень у цьому напрямі очевидна.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні динаміки та розмірів золотого запасу України, а також їх співставленні з аналогічними показниками провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Золотий запас країн світу, або його ще називають «золотий резерв», – це запас фізичного золота, яке формує держава для підтримки економіки і для торгівлі з іншими державами. Золотий запас знаходиться в розпорядженні Міністерства фінансів та Національного банку України.

Ще до початку Першої світової війни всі високорозвинені країни намагалися підкріпити національну валюту золотим еквівалентом. Нині золотий резерв грає роль такого собі

ресурсу на період кризи для стабілізації національної валюти. Так само іноді золото використовується для міждержавної торгівлі. У той час, коли світова валютна система демонструє хронічну нестабільність, політики і фінансисти знову стали звертати пильну увагу до золота, прив'язка до якого здатна зміцнити конкурентоспроможність національної валюти. У західних виданнях збільшується кількість публікацій, присвячених відродженню монетизації золота.

На початку 2019 р. Україна мала 24,3 т золота у державній скарбниці, причому частка золота в золотовалютних резервах становила 4,8%. Якщо порівняти ці показники з аналогічними показниками розвинутих країн, то США – найбагатша держава світу – має 81 33,46 т із часткою золота у золотовалютних резервах 74,8%. До п'ятірки лідерів за запасами золота у державному резерві також входять Німеччина (3 369,7 т та 70,1%), Італія (2 451,84 т та 66,3%), Франція (2 436 т та 60,2%) та РФ (2 113 т та 18,5%).

У 90-х роках минулого сторіччя Україна не мала золотого запасу і почала його формування лише з 2000 р. Динаміку обсягів золотого резерву України представлено на рис. 1.

Незважаючи на неоднозначні зміни, у цілому формування золотого резерву України відбувається з позитивним трендом. Причому середня лінійна швидкість накопичення золота становить 1,3 т на рік. Найбільше конфігурація кривої золотого запасу України наближається до поліноміальної кривої 6-го ступеня (коефіцієнт апроксимації $R^2=0,92$).

На рис. 2 порівнюється обсяг золотого запасу України із золотим запасом країн, що лідирують за величиною золотого резерву у

держскарбниці в абсолютному виразі та за питомою вагою золота у ЗВР.

Станом на січень 2019 р. в рейтингу золотого резерву в абсолютному вимірі Україна займає 53-ту сходинку серед інших країн світу (рис. 2а), маючи золотий запас у 335 разів менший, ніж у світового лідера – США. За питомою вагою золотого запасу в загальних золотовалютних резервах наша країна займає ще нижчу сходинку – 59-ту, що менше відповідного показника Венесуели у 16 разів, яка лідирує у цьому рейтингу.

Складений рейтинг не враховує всі без винятку країни, що мають золотий резерв, його мета – показати місце саме України та всі ті країни, які виявилися більш успішними у накопиченні «сонячного металу».

Якщо порівнювати ланцюгові темпи змінювання величини золотого запасу України з ТОП-10 країнами, що мають найбільші золоті резерви (рис. 3а та 3б), то наочно бачимо стрибкоподібний характер зміни золотого резерву України, що свідчить про хаотичність, непланованість, несистемність державної політики щодо формування державних резервів.

Темпи змінювання золотих запасів деяких пострадянських країн (рис. 3в) також демонструють нестабільність «золотої політики» цих держав.

Розрахунок середньорічних темпів зростання золотих резервів за період 2000–2019 рр. із використанням середньгеометричних значень показав певні відмінності між ланцюговими та базовими темпами зростання. Складено рейтинги ТОП-10 країн та деяких пострадянських держав за цими двома параметрами (табл. 1).

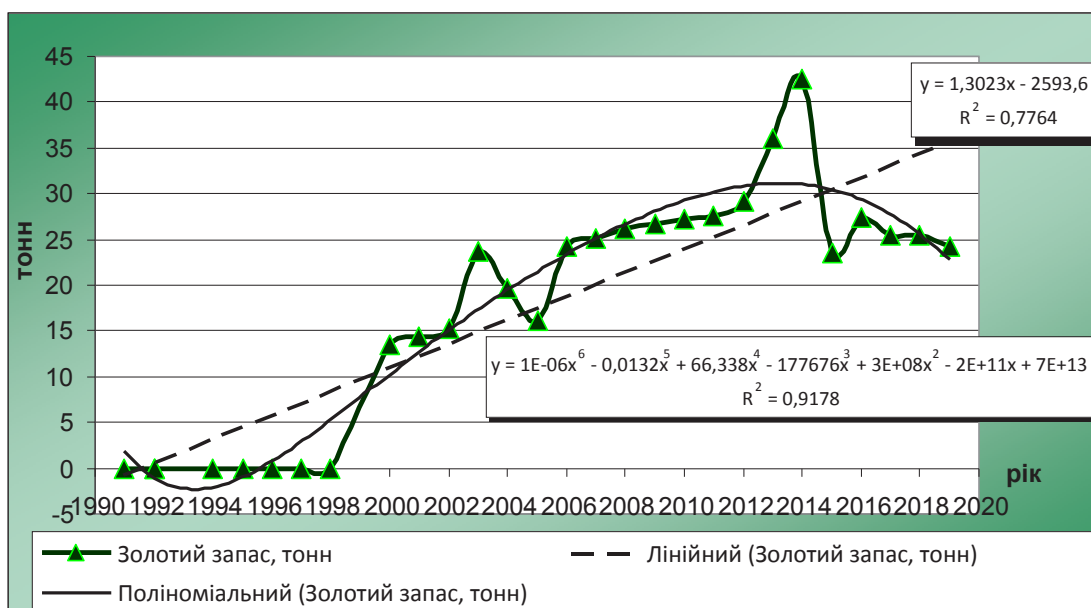

Рис. 1. Динаміка золотого запасу України в 1991–2019 рр. [5]

Рейтинги за темпами зростання золотих резервів

Ланцюгові темпи зростання		Базові темпи зростання	
Росія	1,0889	Росія	1,8148
Китай	1,0676	Китай	1,7562
Індія	1,0261	Індія	1,2529
Японія	1,0001	Японія	1,0021
США	1,0000	Італія	1,0000
Італія	1,0000	США	0,9998
Німеччина	0,9986	Німеччина	0,9834
Франція	0,9892	Франція	0,8707
Нідерланди	0,9803	Нідерланди	0,7374
Швейцарія	0,9587	Швейцарія	0,5155
Казахстан	1,0960	Білорусь	2,3900
Білорусь	1,0939	Україна	1,7708
Україна	1,0302	Казахстан	1,7412
Азербайджан	1,0241	Азербайджан	1,0241

Джерело: складено автором на основі [5; 12]

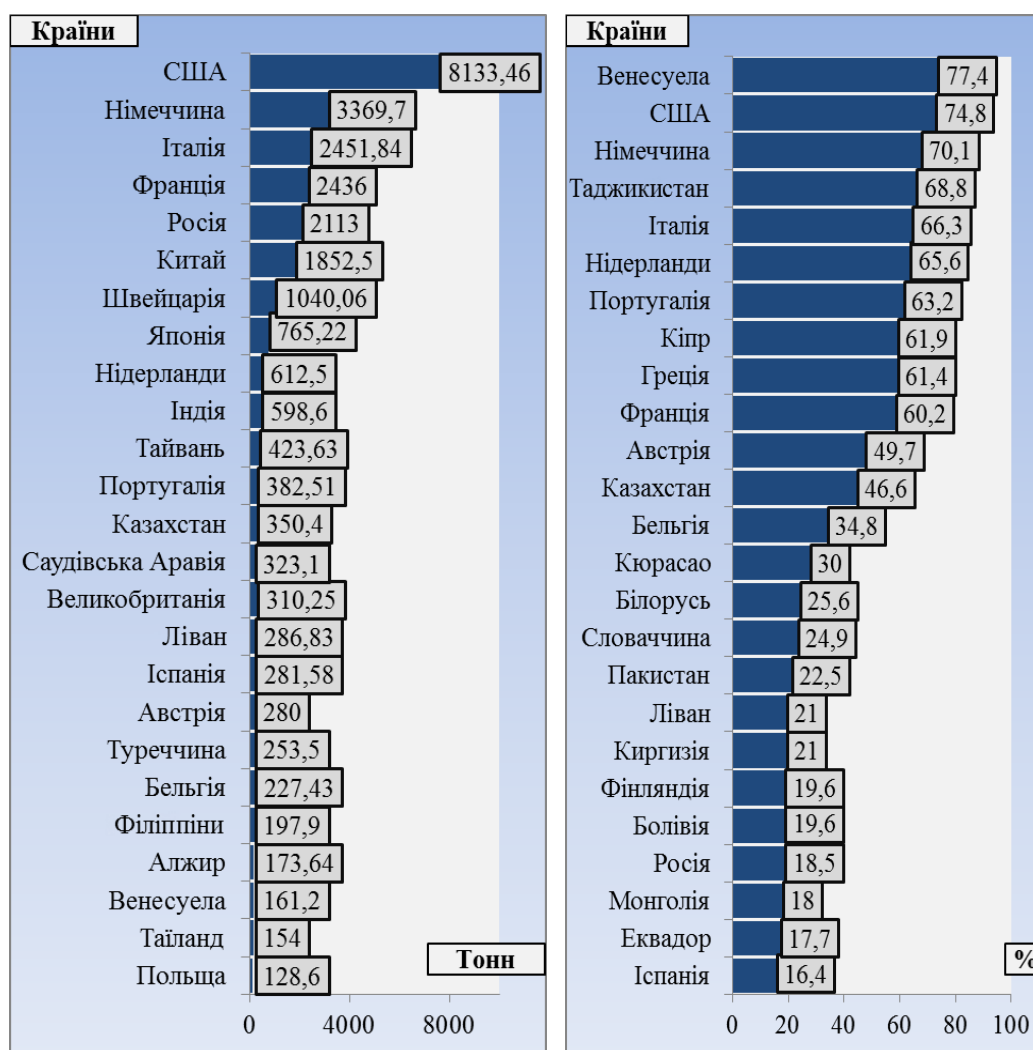

Рис. 2

Продовження рис. 2

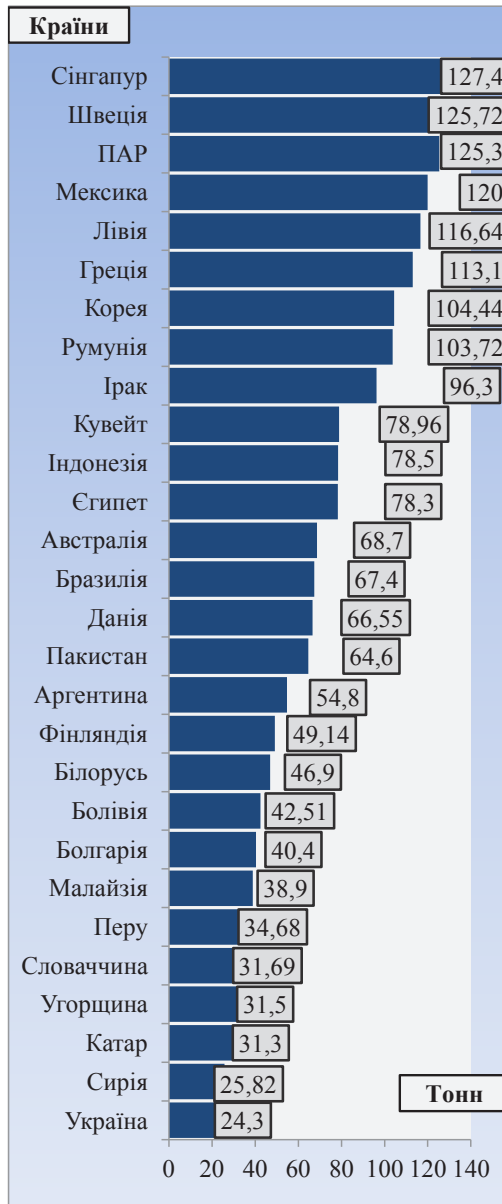

Рис. 2а. Рейтинг країн світу за запасом золота в абсолютному вимірі, т

Джерело: складено автором на основі [5; 12]

За обома методиками розрахунку найбільші темпи накопичення золотих резервів серед ТОП-10 країн із найбільшими запасами золота у держскарбниці демонструє Росія. До першої трійки також входять Китай та Індія. На четвертому місці – Японія. У цих країнах базові темпи зростання переважають над ланцюговими. В Італії впродовж досліджуваного періоду величина золотого запасу залишалася незмінною, тому його ланцюгові й базові темпи збігаються. У США з 2007 р. величина золотого резерву також не змінювалася, але на початку періоду, що аналізується, його величина була дещо більшою, через що базовий показник темпів зростання показав невелике зменшення.

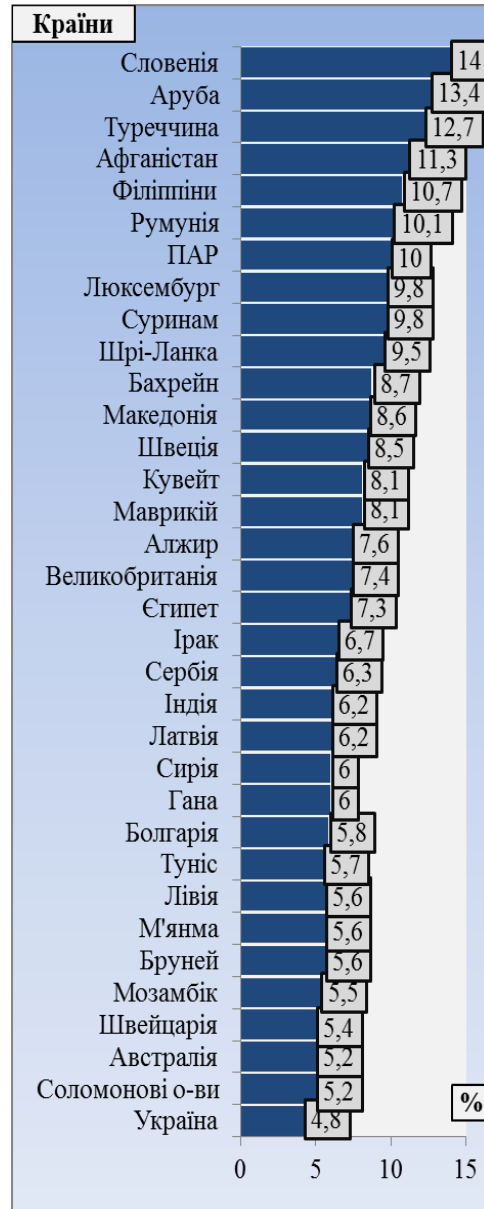

Рис. 2б. Рейтинг країн світу за часткою золота у ЗВР, %

Стосовно пострадянських країн слід відзначити, що Казахстан, як і Україна, почав формувати свій золотий резерв лише з 2000 року, Білорусь – із 2002 р., а Азербайджан узагалі поставився до цього питання дискретно: золотий запас там з'явився у 2014 р., але вже у 2018 р. країна знову залишилася без золотого резерву.

Порівняємо абсолютні значення змінювання золотого запасу ТОП-10 країн світу та України і країн колишнього СРСР (табл. 2).

Як за темпами зростання, так і в абсолютному вимірі за показником накопичення золотого резерву в період 2000–2019 рр. лідерами є та ж сама трійка: Росія (приріст 1 728,6 т), Китай

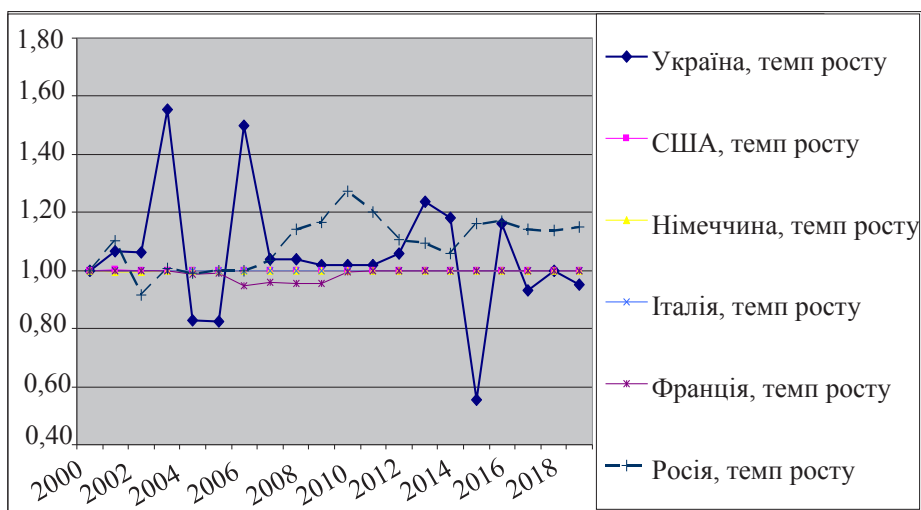

Рис. 3а. Темпи змінювання золотого запасу першої п'ятірки золотих лідерів та України

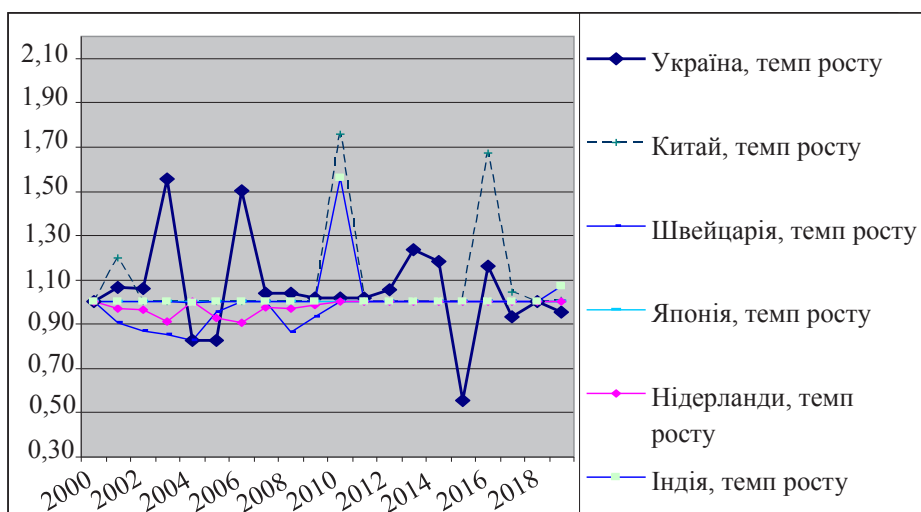

Рис. 3б. Темпи змінювання золотого запасу другої п'ятірки золотих лідерів та України

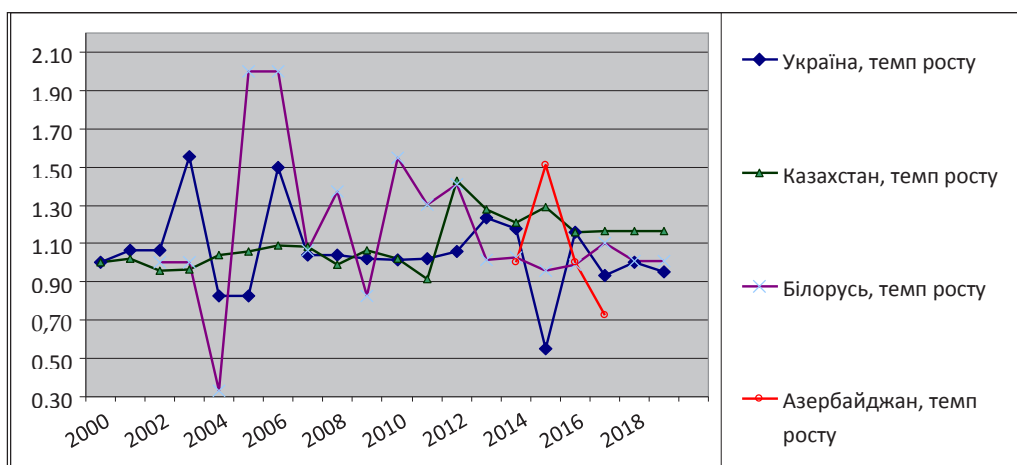

Рис. 3в. Темпи змінювання золотого запасу в деяких пострадянських країнах
Джерело: складено автором на основі [5; 12]

Таблиця 2

Рейтинги за абсолютною величиною зростання золотих резервів

Країна	2000 р.	2019 р.	Відхилення 2019/2000	
			абсолют., т	віднос., %
Росія	384,4	2113	1728,6	449,69
Китай	500,8	1852,5	1351,7	269,91
Індія	357,8	598,6	240,8	67,30
Японія	763,5	765,22	1,72	0,23
Італія	2451,8	2451,84	0,04	0,00
США	8137	8133,46	-3,54	-0,04
Німеччина	3468,6	3369,7	-98,9	-2,85
Нідерланди	911,8	612,45	-299,35	-32,83
Франція	3024,6	2436	-588,6	-19,46
Швейцарія	2419,4	1040,06	-1379,34	-57,01
Казахстан	56,03	350,4	294,37	525,38
Білорусь	0	46,9	46,9	–
Україна	13,4	24,3	10,9	81,34
Азербайджан	0	0	0	–

Джерело: складено автором на основі [5; 12]

(+1 351,7 т), Індія (+240,8 т). Незначний приріст відбувся в Японії (+1,72 т) та Італії (+ 0,04 т). Інші країни з ТОП-10 за цей період зменшили свої золоті запаси: США – -3,54 т, Німеччина – -98,9 т, Нідерланди – -299,35 т, Франція – -588,6 т, Швейцарія – -1 379,34 т.

Серед пострадянських республік (окрім РФ) вигідно відрізняється від України Казахстан (+294,37 т), Білорусь, яка почала створювати золотий запас лише у 2002 р., також обійшла Україну (+ 46,9 т). А Азербайджан на початок і кінець досліджуваного періоду взагалі не мав золотих резервів.

Порівняно зі США, розвинутими країнами Європи та з РФ Україна має зовсім незначний запас золота в резерві держави, хоча за обсягом території є найбільшою європейською країною з багатими запасами природних ресурсів, що містяться переважно в надрах Українського кристалічного щиту.

Колишня радянська республіка Казахстан має в держскарбниці 350 т «сонячного металу», що в 14 разів більше, ніж у України. І частка його в ЗВР 46,6%, що майже вдсятеро більше, ніж в Україні. Невеличка порівняно з Україною Білорусь має золотий запас 46,9 т, тобто майже вдвічі більше, ніж в Україні, а його питома вага в ЗВР Білорусі становить 25,6%, що вп'ятеро більше, ніж в Україні. Причому якщо Казахстан почав формувати золотий резерв, як і Україна, у 2000 р., то Білорусь до 2002 р. не мала золотих резервів.

Незважаючи на досить низький результат у формуванні державного золотого резерву та хибні кроки у його використанні, Україна, маючи багаті золотоносні родовища, яким не приділя-

лося достатньо уваги за часів Радянського Союзу, оскільки пріоритетними були поклади золота на Уралі та в Сибіру, має унікальні можливості та значний потенціал порівняно з тими країнами, що не мають покладів «сонячного металу».

Висновки з даного дослідження. Незважаючи на те що золото офіційно втратило своє монетарне значення, цей метал у складі золотовалютних резервів держав, як і раніше, виконує функції стратегічних фінансових активів, використання яких пов'язується з надзвичайними обставинами як в економічній сфері, так і поза нею.

Як показав час, відмова від золотого стандарту була не кращим рішенням у світовій фінансовій системі. І сьогодні, коли світові валюти непередбачувані і демонструють хронічну нестабільність, у західних наукових виданнях збільшується кількість публікацій, ключовою ідеєю яких є пропозиції щодо відродження монетизації золота. Невеличка, але прагматична Швейцарія, наприклад, розглядає можливість запровадження золотого швейцарського франка. Ще більш сміливі ініціативи Китаю, Індії та Росії.

Для забезпечення економічної стабільності та реальної незалежності Україні у тому числі необхідно розробити довгострокову політику, побудовану на урахуванні національних інтересів, що дасть змогу пов'язувати в єдине ціле питання внутрішньої та зовнішньої політики і дипломатії.

Подальші дослідження необхідно зосередити на теоретичних та прикладних аспектах державного контролю над видобуванням золота та його обігом на ринку, а також підвищення мотивації державних структур у накопиченні золотих резервів.

Список використаних джерел:

1. Боришкевич О.В. Золото у сучасній економіці. *Бізнес Інформ*. 2014. № 1. С. 256–261.
2. Власенко Є.Ю. Золотовалютні резерви як основа стабільності грошової одиниці України. *Науковий вісник ПУЕТ: Economic Sciences*. 2011. Т. 2. № 6(51). С. 267–270.
3. Гоблик В.В. Роль золотого запасу в забезпеченні сталого економічного розвитку України. *Фінансова-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 1. С. 330–337.
4. Демченко М.Ю. Глобальні золотовалютні резерви: сучасний стан та прогноз. *Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія «Економіка»*. 2013. № 3(19). С. 108–116.
5. Золотой запас стран мира. URL: http://gold-silver.com.ua/gold/gold_reserves_of_the_world.html (дата звернення: 01.06.2019).
6. Катасонов В.Ю. Золото в экономике и политике России : монография. Москва : Анкил, 2009. 286 с.
7. Козловський Р. Світові тенденції акумуляції та використання міжнародних золотовалютних резервів. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 2(27). С. 11–17.
8. Кучеров А.И. Золотой запас: российская и зарубежная практика формирования, хранения и использования. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2017. № 2(63). С. 65–70.
9. Лупін О.Б. Нові фінансові інструменти в управлінні золотовалютними резервами НБУ. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2004. Вип. 9. С. 24–30.
10. Михайловський О.В. Трансформація функцій золота у сучасній міжнародній економіці. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 12. С. 230–237.
11. Ніколенко О., Лупін О. Реформування системи управління золотовалютними резервами Національного банку України. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2003. Вип. 7. С. 26–31.
12. Сайт World Gold Council. URL: <http://www.gold.org/supplyanddemand/gold-demand-trends> (дата звернення: 29.05.2019).

References:

1. Boryshkevych O.V. (2014). Zoloto u suchasnij ekonomici. *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 256–261. (in Ukrainian)
2. Vlasenko, Je.Ju.(2011). Zolotovaljutni rezervy jak osnova stabilnosti ghroshovoji odynyci Ukrajinu. *Naukovyj visnyk PUET: Economic Science* pp. Т. 2, vol. 6 (no. 51), pp. 267–270. (in Ukrainian)
3. Ghoblyk V.V. (2018). Rolj zolotogho zapasu v zabezpechenni stalogho ekonomichnogho rozvytku Ukrajinu. *Finansova-kredytna dijajlnistj: problemy teorii ta praktyky*, vol. 1, pp. 330–337. (in Ukrainian)
4. Demchenko, M.Ju. (2013). Ghlobaljni zolotovaljutni rezervy: suchasnyj stan ta proghnoz. *Naukovyj visnyk ChDIEU. Serija Ekonomika*, vol. 3 (no. 19), pp. 108–116. (in Ukrainian)
5. Zolotoj zapas stran myra. URL: http://gold-silver.com.ua/gold/gold_reserves_of_the_world.html (accessed 01 June 2019).
6. Katasonov V.Ju. (2009). *Zoloto v ekonomyke y polytyke Rossyy : monoghrafija*. Moskva : Ankyl. 286 pp.
7. Kozlovskij R. (2010). Svitovi tendenciji akumuljaciji ta vykorystannja mizhnarodnykh zolotovaljutnykh rezerviv. *Ghalyckyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 2 (no. 27), pp. 11–17. (in Ukrainian)
8. Kuchеров A.Y. (2017). Zolotoj zapas: Rossyjskaja y zarubezhnaja praktyka formyrovanya, khranenyja y yspoljzovanya. *Zhurnal zarubezhnogho zakonodateljstva y sravnytelnogho pravovedenija*, vol. 2 (no. 63), pp. 65–70.
9. Lupin O.B. (2004). Novi finansovi instrumenty v upravlinni zolotovaljutnymy rezervamy NBU. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoj systemy Ukrajinu*, vol, 9. pp. 24–30. (in Ukrainian)
10. Mykhajlovsjkyj O.V. (2011). Transformacija funkcij zolota u suchasnij mizhnarodnij ekonomici. *Aktualjni problemy ekonomiky*, vol. 12, pp. 230–237. (in Ukrainian)
11. Nikolenko O., Lupin O. (2003). Reformuvannja systemy upravlinnja zolotovaljutnymy rezervamy Nacionaljnogho banku Ukrajinu. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoj systemy Ukrajinu*, vol. 7, pp. 26–31. (in Ukrainian)
12. Sajt World Gold Council. URL: <http://www.gold.org/supply and demand/gold-demand-trendpp> (accessed 29 May 2019).